

SAMO BOHDAN HROBOŇ – PROSBOPEJ SLOVENSKEHO CHORĽAVCA ŽOBRÁKA V INTERPRETÁCII JÁNA ZAMBORA. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2020. 153 s.

Joanna Goszczyńska

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.5.8>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3804-4845>

Ku každej lektúre chtiac-nechtiac pristupujeme s bremenom gadamerovských predsudkov, ktoré vstupujú do dialógu s intenciami autora (kategória predsudkov alebo predporozumenia, keďže tento pojem sa objavuje aj v takejto verzii, zaujíma vo filozofickej hermeneutike Hansa Georga Gadamera veľmi dôležité miesto). Keď sa zaväzujeme recenzovať knihu, sme (zväčša!) zaťažení vlastnou existenciálnou skúsenosťou. Tá, ako poznamenáva Michał Januszkiwicz v práci *W-koło hermeneutyki literackiej* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007, strana 61), vzniká v procese, kontaktnom s literárnym textom, alebo sme ňou vybavení, pokiaľ ju nevnímame ako príťaž.

K lektúre knihy *Samo Bohdan Hroboň – Prosbopej slovenského chorľavca žobráka v interpretácii Jána Zambora* som pristúpila nielen zaťažená predsudkami, čomu sa vyhnúť nedalo, ale aj vybavená osobným vzťahom k protagonistovi publikácie – k Samovi Bohdanovi Hroboňovi (1820 – 1894). Nielen preto, že mám s ním spoločný deň narodenia, a teda aj znamenie zverokruhu, ale aj preto, že ma dlho fascinoval ako básnická osobnosť. Moju pozornosť priťahovala jeho meniaci sa pozícia v poli slovenského romantizmu a ľudský rozmer jeho existencie. Inými slovami: jeho (auto)kreácia na figúru romantickej proveniencie.

Publikáciu, ktorú pripravil Ján Zambor, možno charakterizovať ako „hybridnú“. Ide o pokus pospájať niekoľko rôznych prvkov do celku, ktorý má – domnievam sa – priblížiť básnikovu tvorbu menej konvenčným a zároveň atraktívnejším i komplexnejším spôsobom. Okrem samotnej Hroboňovej básne (v rozsahu zhruba dvadsať strán) publikácia obsahuje Zamborov *Predhovor*, jeho štúdiu s „hroboňovským“ názvom *Báseň ako volanie po rozčúnení plačmi, zмене a premene* (36 strán), *Edično-textologické poznámky*, do ktorých sú zakomponované Hroboňove básne, a *Slovníček nezvyčajných výrazov*. Celok uzatvára text Andrey Boknikovej *Život a tvorba Sama Bohdana Hroboňa*, ktorý, ako pripomína J. Zambor, je rozšírenou a aktualizovanou verziou hesla zo *Slovníka slovenských spisovateľov* (redakčne pripraveného Valérom Mikulom v roku 2005). Uvedené texty sú však len časťou predkladanej mozaiky. V knihe nechýbajú dodatočné, osobné akcenty – Zamborova báseň venovaná Hroboňovi (*Lipa-rozkřídľujúca, so žobrácckym křídлом*) alebo výber fotografií v obrazovej prílohe. Mozaiku dopĺňa aj preklad úvodného pasusu *Prosbopeja* do angličtiny, ktorého autorom je John Minahane, írsky prekladateľ slovenskej poézie.

Samozrejme, ťažisko knihy spočíva v Zamborových autorských komentároch, aj keď rov-

534 nako prínosné je zverejnenie plného znenia básne v jeho textologickej konkretizácii. Najmä preto, že ide o prvé komplexné vydanie skladby, z ktorej bola publikovaná zatiaľ len prvá z troch častí. Báseň bola napísaná v roku 1874 a jej prvá časť, ako píše J. Zambor, vyšla v dvoch vydaniach poézie S. B. Hroboňa, ktoré edične pripravili Vlastimil Kovalčík (*Iskrice*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990) a Edmund Hleba (*Slovenské iskrice*. Bratislava: Tatran, 1991). Text básne je doplnený o Hroboňove autorské komentáre (*Poznamenania*, 1874), ktorých celok tiež nebol doposiaľ publikovaný. Kniha napokon obsahuje aj dva texty básnika, ktoré J. Zambor spája s *Prosbopejom...* – krátky *Prihlas* priložený k autografu básne (podľa neho názov odkazuje na „výzvu“; text bol predtým publikovaný vo výbere, ktorý usporiadal E. Hleba) a báseň *Pieseň Žobráka* (1882), zverejnenú v tom istom výbere, ale textologicky prepracovanú.

V edično-textologických poznámkach prezentuje J. Zambor nielen svoju editorskú koncepciu, ale aj problémy, s ktorými sa musel konfrontovať. Najzávažnejším z nich bolo dekódovanie často slabo čitateľného rukopisu, čo som mala príležitosť zistiť osobne, keď som študovala nepublikované Hroboňove listy a úryvky z jeho denníka. Ide o závažný problém, najmä v kontexte neologizmov (ktorými, ako vieme, Hroboň-básnik nešetrí), keď voľba znenia slova môže ovplyvniť interpretáciu daného fragmentu. J. Zambor síce rešpektuje Hroboňove postuláty vernosti zápisu (formulované v listoch) a berie do úvahy prístupnosť textu a možnosti jeho pochopenia, rezignuje však na „mechanický prepis“ a do istej miery aktualizuje jazyk, najmä pravopis. Píše: „Pri všetkom úsilí o precíznosť si však uvedomujem, že textologická konkretizácia v Hroboňovom prípade je výrazom zvažovania rozličných faktorov a súčasne článkom procesu takéhoto sprístupňovania diela“ (strana 103). Aj keď súhlasím s týmto prístupom, mám určité pochybnosti, či bola oprava vždy potrebná, najmä preto, že nie je dôsledná – sám autor totiž poznamenáva, že „v rýmovom postavení“ ponechal pôvodné slová. Moje pochybnosti sú o to väčšie, že mnohé

archaizmy sú vysvetlené v slovníčku, ktorý je súčasťou publikácie. Ide napokon o autorské rozhodnutie, ktoré J. Zambor podrobne prezentuje a zdôvodňuje (strany 103-104).

V *Predhovore* uvádza autor niekoľko základných informácií, ktoré sa výberovo vzťahujú na básnikov životopis, edície jeho diela a recepciu jeho tvorby (tu spomína len Oskára Čepana). Signalizuje aj viaceré problémy, ktoré súvisia s Hroboňovou spisovateľskou stratégiou, ideovou orientáciou a štruktúrou jeho skladby. Tieto témy následne rozvíja a formuluje vo svojej štúdií. Musím však konštatovať, že nie som celkom presvedčená o potrebe úvodu tohto typu – najmä preto, že niektoré fragmenty sa v takmer doslovnom znení opakujú v hlavnom komentári a životopisné údaje obsahuje stať A. Bokníkovej. Ide však o vedľajšiu pochybnosť. Najviac mi chýba drobná zmienka aspoň v jednom z textov oboch komentátorov – a to v súvislosti s mesianizmom – o Michalovi Miloslavovi Hodžovi. Tak J. Zambor, ako aj A. Bokníková jednoznačne definujú Hroboňa ako „najvýznamnejšieho básnika slovenského romantického mesianizmu“ (J. Zambor, strana 13) či „najvýraznejšieho predstaviteľa slovenského romantického mesianizmu“ (A. Bokníková, strana 121), čo sa môže vnímať ako sporné. Exegéza tvorby M. M. Hodžu (najmä nepublikovanej poémy *Vieroslavín*) naznačuje, že práve Hodža ako autor, ktorý vo svojej historiozofii naplno využil mesianistickú ideu, môže súperiť s Hroboňom o „prvé miesto na tomto pódii“ (interpretáciu Hodžovej skladby, ktorej nepublikovaný rukopis mi sprístupnil Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine, som predložila v knihe *Synowie słowa*, vydané vo Varšave v roku 2008, v slovenčine je jej interpretácia prístupná v kolektívnej monografii z roku 2019 *Slovenský romantizmus. Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu* na stranách 226-242, ktorú edične zostavili Peter Zajac a Lubica Schmarcová).

Z „hermeneutického“ hľadiska je najdôležitejšou časťou publikácie Zamborova štúdia *Báseň ako volanie po rozčúnení plačmi, zmene a premene*, ktorá, ako tvrdí autor, „je pokusom

o komplexnejší, štruktúrny rozbor skladby“ (strana 102). Text – v súlade s najnovšími tendenciami – je rozdelený na menšie časti a ich názvy naznačujú problémy, ktoré autor následne rozvíja. Najviac priestoru venuje detailnému opisu a pripomienkovaniu takzvanej formálnej stránky skladby. Poukazuje aj na to, že ide o polymetrický text, práve z tohto dôvodu ho zaraďuje do kontextu svetovej literatúry (Federico García Lorca, José de Espronceda) a uvádza veľmi pedantnú exemplifikáciu veršovej výstavby. Časť venovaná tejto problematike je vizuálne odlišená, čo treba považovať za dobrý nápad, pretože ide o akúsi poznámku pod čiarou „pre zasvätenejších“. Je pritom nutné priznať, že podrobná prezentácia verzifikačného systému mierne narúša výklad a je adresovaná skôr odborníkom na verzológiu. Dôležité miesto v Zamborových úvahách o Hroboňových štylistických prostriedkoch má tiež analýza rýmov. Autor síce poukazuje na ich rôznorodosť, no zároveň zdôrazňuje, že S. B. Hroboň „sa pohybuje v rámci štandardov poézie slovenského romantizmu“ (strana 43). Upozorňuje však na veľmi dôležitý aspekt Hroboňovej poézie, ktorý súvisí s jeho zaujatím pre tvorbu neologizmov, a to na „zapájanie lexikálnych novotvarov do rýmových vzťahov“ (strana 43). Problematike neologizmov venuje J. Zambor oprávnenú veľkú pozornosť, pretože sú akýmsi „poznávacím znamením“ Hroboňovej poézie. Stojí za zmienku, že nielen cituje zaujímavé príklady, ale usiluje sa dekodovať aj ich sémantiku a odhaľuje mechanizmus ich tvorby (pomocou etymológie, konverzie slovných druhov, napríklad podstatného slova na sloveso a prostredníctvom spájania dvoch slov alebo častí slov, často s použitím interfixu „o“, spojovníka alebo zložitejších troj- až štvorčlenných kompozít). Keď prezentuje typy zloženín, snaží sa komentovať aj ich charakter a funkciu, ktorú plnia v básnikovej svetonázorovej orientácii.

Mnohostranný rozbor „projektu nového jazyka“ nepochybne uľahčuje čitateľovi kontakt s poéziou slovenského mystického básnika, samotára a „slobodného ducha“. S. B. Hroboň bol fascinovaný myšlienkou mesianizmu, roky

študoval Zjavenie svätého Jána a opisoval vízie budúcnosti Slovanov, ktorí údajne naplňali svoje historické poslanie a vytvárali novú éru v dejinách ľudstva. Je vidieť, že keď J. Zambor podrobne analyzuje rôzne roviny Hroboňovho jazyka, suverénne sa pohybuje v registroch, ktoré s jazykom úzko súvisia – prejavuje veľkú dôslednosť v skúmaní nuáns a používa bohatú (možno až príliš bohatú) exemplifikáciu. Istú nespokojnosť vyvoláva však prvá časť štúdie, oveľa kratšia, ktorá je venovaná zvyšným prvkom štruktúry skladby. J. Zambor upozorňuje na jej trojdielnu kompozíciu, zdôrazňuje jej synkretický (žánrový) charakter, identifikuje prvky žalmu, plaču a piesne. Dekoduje a rozoznáva konkretizáciu lyrického subjektu, analyzuje jeho existenciálnu, sociálnu a spirituálnu situáciu a poukazuje na inovatívne simultánne techniky, ktoré S. B. Hroboň používa.

Veľa priestoru venuje tiež problematike autobiografickosti, pričom používa podobnú stratégiu ako v prípade verzologickej analýzy. Vlastný komentár obmedzuje na niekoľko konštatovaní, vkladá však doňho rozsiahly fragment venovaný básnikovej biografii, ktorý zároveň graficky odlišuje. Aj tu sa vynárajú pochybnosti – biografické údaje predsa obsahuje text A. Bokníkovej. Bolo by oveľa funkčnejšie použiť ich v procese dekonštrukcie textu.

Niet pritom pochyb, že všetky uvedené Zamborove tvrdenia potvrdzujú jeho veľkú erudíciu a fascináciu poéziou mystického básnika. Je však jedno ale: keď sa autor snaží preniknúť do obsahových a ideologických aspektov Hroboňovej skladby, padá do pasce Hroboňovho jazyka. Zamborov komentár sa takto miestami podobá na zhrnutie textu v súlade s básnikovou dikciou. Týmto trpí prehĺbená interpretácia a stiera sa odstup od básnického textu. Myšlienky bádateľa sa pohybujú skôr po povrchu a neodhaľujú v úplnosti to, čo je hlboké, a ani to, čo je mimo textu. Pre ilustráciu uvediem dlhší fragment krátkej podkapitoly venovanej „mystickej ceste básnika“: „Prosi, aby jeho poézia v sebe niesla nevinnosť Panny Márie, aby uviedla do pohybu všetko na svete, aby spôsobila, že srdcia bohov, satanských tvo-

536 rov, ľudských bytostí, dobrých aj zlých, budú preniknute láskou a všetci sa zjednotia v „jednu obec“, modlí sa, aby boli básnikovou mannou a stali sa vazalmi jeho lásky, dokonca aby k nemu do „služby lásky“ vstúpil aj sám Boh, aby ako básnik disponoval božskou mocou, hýbal morami a horami, „uhudbúval“ víchry i nebeské hviezdne klenby, stvorenstvo zeme i peklo, aby vojska zeme, neba a pekla, jednou slovohudbobúrou“ viedol do Božej „pravlasti““ a tak ďalej (strany 34-35). Po dlhom vymenovaní básnikových prosieb a modlitieb nasleduje už len krátky komentár: „Ide o predstavenie mystickej cesty a mystických cieľov básnika zahrnujúce spribuznenie lyrického básnického subjektu s Bohom“ (strana 35). Je síce ťažké s týmto konštatovaním nesúhlasíť, ale azda neprekvarpuje sklamanie z nedostatku hlbšej reflexie a dešifrovania prezentovaných obrazov. Ako sa pýta Małgorzata Szumna (v štúdiu Miłosz i Милош. Autobiografia fantazmatyczna, publikovanej v časopise *Teksty Drugie*, 2014, číslo 1, strana 258), keď analyzuje texty Czesława Miłosza: Interpretoval Miłosz do hĺbky? Rovnako je možné pýtať sa: Interpretoval J. Zambor hĺbkovo? Odpoveď nie je jednoznačná. Básnikov jazyk určite interpretoval s patričnou dôslednosťou – siahol hlboko do jeho štruktúr, odhalil sémantické nuansy. Neprekročil však súčasnú úroveň poznania vo výklade básnikovho myšlienkového konceptu.

Neskorá tvorba S. B. Hroboňa nie je ľahkým predmetom interpretácie. Jeho spisovateľskú stratégiu určuje premyslená štruktúra

básní, v ktorých básnik syntetizuje jednotlivé skúsenosti a zasadzuje ich do historiozofického, náboženského, etického a spoločenského kontextu. Dikiu, ktorú S. B. Hroboň rozvíjal, charakterizuje aj mimoriadne emotívny tón, ktorý až exhibicionisticky odhaľuje najhlbšie ego lyrického subjektu.

Je dobré, že sa J. Zambor zhostil neľahkej úlohy ukázať jednu z menej známych tvári básnika, ktorého tvorba od čias vydania monografie Lubice Somolayovej *Mystická misia S. B. Hroboňa* z roku 2008 nikoho zo slovenských bádateľov systematickejšie nezaujala (táto monografia je pritom prvou a zatiaľ poslednou komplexnou štúdiou jedného z najdôležitejších aspektov Hroboňovej poézie a ako taká by si podľa mňa zaslúžila viac pozornosti v Zamborovej argumentácii). Navyše, L. Somolayová-Schmarcová spolu s Irenou Bilińskou pripravili aj kapitolu *Štylizácie Sama Bohdana Hroboňa ako asketického mesianistu a romantického milovníka*, ktorá je súčasťou už vyššie spomínanej monografie *Slovenský romantizmus* (strany 199-225). Publikácia, ktorú pripravil J. Zambor, je nespochybniteľne úspešným zavŕšením jeho autorského zámeru a vytvára predpoklady, aby sa Hroboňova tvorba výraznejšie uplatnila vo výskume a v recepcii slovenského romantizmu.

Z poľštiny preložila Magdalena Bystrzak.